

da var: Bu yazı, kitabın ilk baskısında yer almamaktadır.

İdeolojinin sanatta nasıl bir yıkıma yol açtığına da değinen İsmail Çeşli, bir yerde Lenin'in görüşlerine yer verir: "Edebiyat, parti edebiyatı olmalıdır. Kahrolsun partizan olmayan yazarlar! Kahrolsun edebiyatın üstün adamı! Edebiyat proleteryanın genel davranışının bir parçası olmalıdır." Sanat eserinin ideolojiye hizmet etmesi gerektiğine inanan zihnin apaçık bir fotoğrafıdır bu söz. Kitapta, sadece bu bölümde değil pek çok yerde ideolojinin edebî eserden kovulmasının neden zorunlu olduğuna dair ifadeler bulunmaktadır. Çeşli'ye göre ideolojiler sanatçının düşünme melesini elinden alır. Ayrıca sanat eserini şematik hâle getirir.

"Küreselleşme Ortamında Edebiyatta Süreklilik" başlıklı bölümde ise, küreselleşme sürecinde Türk edebiyatının karşılaştığı sıkıntılar ele alınıyor. Söz gelimi, Batılılaşma serüveni Çeşli'nin nazarında Türk

edebiyatını inktaya uğratan bir durumdur. Burada edebî gelenek ve Türk edebiyatına bir bütün olarak bakmanın önemi üzerinde duruluyor. Avrupa Birliği'ne girme planlarının yapıldığı bu dönemde, bunu yapmanın çok daha gerekli olduğuna işaret ediliyor.

Kitabın üçüncü ve son bölümüne de kısaca değinebiliriz. Çeşli, buradan sonra edebiyatı bir bilim olarak ele alacak, ona modern dönemlerde nasıl ve hangi yöntemlerle yaklaşıldığını anlatacaktır. İlk kısımda edebiyat biliminin ne olduğu üzerinde duruluyor. Edebiyatı sanat ve bilim başlıklarına ayıran unsurların neler olduğunu hatırlatıyor. Ardından edebiyat biliminin alt dalları olan edebiyat teorisi, tenkidi, tarihi uzun uzadıya tartışılıyor. Son başlıklar ise, edebiyat sosyolojisi, karşılaştırmalı edebiyat ve edebiyat eğitime ayrılıyor.

Yakup Öztürk*

Attila İlhan Romancılığı Üzerine Kapsamlı Bir Çalışma: Romancı Yönüyle Attila İlhan**

Romancı Yönüyle Attila İlhan adlı çalışma Akçağ Yayınları'ndan çıkmıştır. Çalışmanın sahibi Dr. Sema Özher, 631 sayfalık bu geniş ve kapsamlı çalışmasında Attila İlhan gibi çok geniş bir yelpazede eser veren sanatçının, aynı oranda büyük bir birikimi barındıran romanlarını

incelemekte ve bu bağlamda Attila İlhan'ın romancı kimliğine dair bizlere, önemli tespitler sunmaktadır.

Romancı Yönüyle Attila İlhan adlı bu kapsamlı çalışmada ele alınan romanlar genel bağlamda sekiz alt başlıkta değerlendirilmektedir. Bu başlıklar; Romanın Kimliği, İsimden İçeriğe,

* Fatih Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yüksek Lisans Öğrencisi.

** Dr. Sema Özher, *Romancı Yönüyle Attila İlhan*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2009, 631 s.

Olay Örgüsü, Zaman, Mekân, Kişiler Dünyası, Bakış Açısı ve Anlatıcı, Tematik Kurgu şeklinde bir sıra izlemektedir. Başlıkların da imleyeceği üzere, eserde romanların daha çok 'biçim (formé)' ve 'içerik (thémé)'lerine yoğunlaşmakta ve çalışmanın sınırları bu ana iki temel üzerine oturtulmaktadır.

Roman içerisinde tematik yapıya dolaylı yoldan katkıları olmakla birlikte genel bağlamda kurgusal/biçimsel yapıya hizmet eden öğelerin, incelenen tüm romanlarda aynı sıralamaya tâbi olduğu ve değişmediği görülmektedir. Eserde ele alınan ve yukarıda anılan sekiz başlık kapsamında değerlendirilen söz konusu romanların, "Tematik Kurgu" başlıklı son bölümlerde içeriksel bütünlüğe paralel olarak değiştiği görülmektedir.

Çalışma kendi içerisinde üç ana bölüme ayrılmaktadır. Birinci bölümde Attila İlhan'ın hayatına, edebî kişiliğine ve eserlerine; ikinci bölümde romanlarının yapı ve temasına; üçüncü bölümde ise romanlarında dil ve üslûp konularına değinilmektedir.

1. Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri

Eserin bu bölümünde; "Aile Çevresi", "Çocukluğu ve Öğrenim Yılları", "Paris Yılları ve Sonrası" şeklinde açılan başlıklarla Attila İlhan'ın biyografisine yer verilmektedir. Yukarıda anılan başlıklar altında verilen biyografisinin, İlhan'ın özellikle sanat hayatına ve estetiğine bakan yönleri, sanat anlayışına etki eden tarafları vurgulanmaktadır.

Ayrıca, "Oluşum Dönemi" ve "Gelişim ve Olgunluk Dönemi" şeklinde açılan iki başlıkla, Attila İlhan'ın romancı yönü ve bu yönünün

gelişmesi ile ilgili olarak önemli bilgilere yer verilmektedir. Attila İlhan'ın roman yazmaya başlaması ve bu yeteneğini geliştirmesi ile ilgili son derece önemli bilgi ve tespitlerin yer aldığı bu bölümlerde, roman yazma olgusuna bakışı ile ilgili de çeşitli tespitler bulunmaktadır.

Bunların yanı sıra bu bölüm içerisinde son olarak Attila İlhan'ın eserlerine ait bilgiler yer almaktadır. İlhan'ın eserleri; "Şiir Kitapları", "Romanları", "Deneme-Anı", "Anılar ve Acılar", "Attila İlhan'ın Defteri", "Cumhuriyet Söyleşileri", "Öykü", "Çeviriler" başlıkları altında, yayım tarihleri ile birlikte verilmektedir. Ayrıca son olarak Attila İlhan'ın film ve dizi senaryoları ile yaptığı televizyon programlarının adları belirtilmektedir. Bunlar; Yalnızlar Rıhtımı (sinema senaryosu); Sekiz Sütuna Manşet, Kartallar Yüksek Uçar, Yarın Artık Bugündür, Yıldızlar Gece Büyür, Tele Flaş, Baykuş (dizi senaryoları); Çalar Saat, Attila İlhan'la Zamanın İçine Yolculuk (televizyon programları) biçiminde bir sıra ile okuyucuya sunulmaktadır.

2. Attila İlhan'ın Romanlarında Yapı ve Tema

"Attila İlhan'ın Romanlarında Yapı ve Tema" başlıklı ikinci bölüm; Topluma Yabancılaşmış Aydın: Tarihsel Bir Tekrar (*Sokaktaki Adam, Zenciler Birbirine Benzemez*), Toplumun Yanıbaşında Duran Aydın (*Kurtlar Sofrası*), Türk Toplum Hayatının İçindeki Aydın: "Aynanın İçindeki" (*Bıçağın Ucu, Sırtlan Payı, Yaraya Tuz Basmak, Fena Halde Leman, Dersaadet'te Sabah Ezanları, O Karanlıkta Biz, Allah'ın Süngüleri-Reis Paşa, Allah'ın Süngüleri-Gazi Paşa*), İnsanın Üçüncü Cinsiyeti ve Toplum (*Fena*

Halde Leman, Haco Hanım Vay), Romanlarda Ortak Yapı adlı alt başlıklardan oluşmaktadır ve yukarıda belirtilen romanlar incelenmektedir.

"Topluma Yabancılaşmış Aydın: Tarihsel Bir Tekrar" alt başlıklı ilk bölümde *Sokaktaki Adam ve Zenciler Birbirine Benzemez* adlı romanlar inceleme konusudur. Ana başlıktan da anlaşılacağı üzere İlhan'ın bu iki romanında kendine, topluma yabancılaşmış bireylerin, 'pasif isyan'ları anlatılır. Daha çok modernist akımın izlerinin görüldüğü bu iki eseri tek bir potada değerlendirmek son derece isabetli bir tutumdur.

"Topluma Yabancılaşmış Aydın: Tarihsel Bir Tekrar" adlı bölümde inceleme konusu yapılan ilk roman; Batılı olmaya çalışmanın çeşitli bunalımlarını yaşayan, Cumhuriyet kuşağı içinde yetişen, kendine, topluma ve toplumun değerlerine yabancılaşan bedbin aydın tipi olan Kamarot Hasan'ın illegal bir olaya karışmasının ve bunun sonucunda bir kavgada öldürülmesinin anlatıldığı *Sokaktaki Adam*'dir. Aşk, sevgi, ölüm temaları üzerine yoğunlaşan romanın inceleme anlamındaki ana eksenini 'yabancılaşma (*alienation*)' oluşturmaktadır.

Anılan bölümde inceleme konusu yapılan ikinci roman; içinde yetiştiği toplumu ve değerlerini sorgulayan, yönsüzlük duygusu içerisinde bocalayan Mehmet Ali'nin Paris'te geçen günlerini ele alan *Zenciler Birbirine Benzemez* adlı romandır. *Sokaktaki Adam* romanında olduğu gibi bu romanda da çeşitli şekillerde ortaya çıkan yabancılaşma kavramı, başkişi (*protagonist*) Mehmet Ali aracılığıyla ortaya konulmaktadır.

"Toplumun Yanbaşında Duran Aydın" alt başlığına sahip ikinci bö-

lümüne gelindiğinde özellikle Karl Marx'ı okuduktan sonra Marx'ın toplumu, tarihsel sürecin bütünlüğü içinde diyalektik bir yöntemle kavramaya çalışan anlayışından Attila İlhan'ın etkilendiğini düşünen Dr. Sema Özher, Türkiye'de elli yıllık bir süreci verdiğini belirttiği *Kurtlar Sofrası* adlı romanı incelemektedir. Romanın tematik bütünlüğü; sömürü düzeni, tarih ve ben bilinci, sevgi ve yalnızlık gibi öğelerden oluşmaktadır.

"Türk Toplum Hayatının İçindeki Aydın: *Aynanın İçindekiler*" alt başlığına sahip üçüncü bölümde inceleme konusu yapılan ilk roman; 27 Mayıs İhtilali öncesi sosyal ve siyasal olaylara yer verilmesinin yanı sıra, kişilerin toplumsal ve bireysel yönlerinin yansıtıldığı *Bıçağın Ucu* adlı romandır. Bununla birlikte 'kısmî geriye dönüş (*flashback*)'lerle Millî Mücadele ve Mütareke yıllarına okuyucuya sunan seferberlik kuşağı temsilcisi Miralay Ferit'in kalp krizi sonucu ölmesinin anlatıldığı ikinci roman ise *Sırtlan Payı*'dir. Romanın incelenmesi, biçim-içerik yönünden değerlendirilerek bitirilmektedir.

Bu serinin ikinci romanı olan *Sırtlan Payı*'nın devamı niteliğinde-

ki *Yaraya Tuz Basmak* adlı roman da, aynı değerlendirme metotları ile incelenmektedir.

"Aynanın İçindekiler" serisi içerisinde inceleme konusu yapılan, bu serinin dördüncü sırasında yer alan ve 1908 öncesi tüccar bir Müslüman ailesini konu edinen roman *Dersaadette Sabah Ezanları*'dır. Anılan bu roman da, seriye ait diğer romanlarda olduğu gibi, taşıdığı kimi özellikler bağlamında değerlendirilmektedir.

Son olarak bu bölümde incelenen diğer romanlar; II. Dünya Savaşı'nın dışında kalmak isteyen Türkiye'nin harcadığı çabayı anlatan *O Karanlıkta Biz*; TBMM'nin açılmasıyla birlikte düzenli ordunun kurulmasını ve Kurtuluş Savaşı mücadelesini ele alan *Allah'ın Süngüleri: Reis Paşa*; Başkomutanlık Meydan Savaşı ile Kurtuluş Savaşı'nın başarıya ulaşan yönünü ele alan ve Attila İlhan'ın son romanı olan *Allah'ın Süngüleri: Gazi Paşa*'dır.

"İnsanın Üçüncü Cinsiyeti ve Toplum" alt başlıklı dördüncü bölümde *Fena Halde Leman* ve *Haco Hanım Vay* adlı romanlar incelenmektedir. Attila İlhan'ın döneminde çokça eleştirilmesine rağmen, toplum içinde karşılaşılması muhtemel olan 'eşcinsellik' olgusuna eğilmesi, bu bölümde romanlar ekseninde değerlendirilmektedir. Dr. Sema Özher, bu seriye ait olarak *İclal* adlı üçüncü bir romandan da bahsetmektedir.

Dr. Sema Özher, "İnsanın Üçüncü Cinsiyeti ve Toplum" başlıklı bu bölümde ele alıp inceleme konusu yaptığı *Fena Halde Leman* ve *Haco Hanım Vay* adlı romanlar ile bu seriye ait olması düşünülen; ancak Attila İlhan'ın yazmadığı *İclal* adlı roman için; "*Sanatçı, Aynanın İçindekiler dizisiyle uğraştığı bir dönemde İzmir ya-*

şantısı üzerine kurguladığı bu serinin birinci kitabında 1960'lara ulaşan çerçevede İzmir, geriye dönüşlerle de Paris'teki işgal sonrası; ikincisinde Birinci Dünya Savaşı, Şam ve işgal İzmir'i; üçüncüsünde ise 1930'lu yılların İzmir'ini yazmayı planladığını belirtmiştir. Bu roman dizisinde yine sosyal konuları ele aldığını ancak bunu 'cinsel diyalektiği' de gündeme getirerek yazdığını söyleyen Attila İlhan üçüncü romanını yazamamıştır." şeklinde bir tespit bulunmaktadır.

Bu bölümde incelenen iki romandan ilki *Fena Halde Leman*'dir. Olay örgüsü, romana adını veren Leman'ın ekseninde şekillenmektedir. 27 Mayıs 1960 sonrası dönemde yurtta, özellikle İzmir'i temel düzlem olarak belirleyen İlhan, yurtdışında da Paris'i ve Leman'ın orada yaşamış olduğu eşcinsel hayatı ele almaktadır.

Serinin ikincisi ise *Haco Hanım Vay* adlı romandır. Bu romanda bir Osmanlı aydını olan Feridun Hakkı'nın bastırılmış kişiliği ve Şam defterdarının eşi konumunda karşımıza çıkan Haco'nun gizemli hayatı ele alınmaktadır.

Yukarıda anılan iki roman da, diğer romanların incelenmesinde kullanılan yöntem ve tekniklerle irdelenmiştir. Özellikle cinsellik ekseninde yapılan kimi değerlendirmeler, romanların bilinen kapsamlarının çok daha genişlemesine imkân sağlamaktadır ve romanlara farklı bir bakış açısı getirmemize yardımcı olmaktadır.

"Romanlarda Ortak Yapı" alt başlığına sahip bu son bölümünde Attila İlhan'ın roman yazmaya başlama serüveni ve roman yazmasındaki temel etkenler üzerinde kısaca durulmaktadır. Attila İlhan'ın roman anla-

yışının tarihî olaylar düzleminde ilerlediğini ve romanlarda klasik vaka düzeninin hâkim olduğunu belirten Özher, sanatçının romanlarındaki yapı, tema ve üslûba ait ortak özellikleri sıralama yolunu seçmektedir. Bu ortak özellikler; sanatçının daha çok hâkim bakış açısını ve yazar anlatıcısı kullanması, romanlarda en geniş biçimde İstanbul'un mekân olarak seçilmesi, insanlar arasındaki eytişimsel ilişkinin çok başanlı bir biçimde verilmesi, romanlarda vaka zamanının kısa tutulması, anlatılan olayları yansıtmak amacıyla bazen kurgusal bazen de tarihî gerçek kişilere yer verilmesi, kadın karakterlere özellikle eğilmesi ve onları çeşitli yönleriyle vurgulaması, sanatçının anlatılan tarihî döneme koşut bir dil kullanımına gitmesi, anlatım tekniği bağlamında kullanılan ortak yöntemlerden birinin de montaj olması gibi çok geniş bir kapsamda verilmektedir.

3. Attila İlhan'ın Romanlarında Dil ve Üslûp

Çalışmanın bu bölümü, Attila İlhan'ın roman yazmaya başlamasındaki temel etmenlerin sınıflandırıldığı "Hazırlık Dönemi" ile başlamaktadır. Bu bölümde, İlhan'ın roman yazma serüveni çeşitli etmenler ışığında değerlendirilmekte ve bu etmenlerin genel bağlamda yazarın romanlarına ne düzeyde etki ettiği incelenmektedir.

"Romanlarda Anlatım Teknikleri" adlı ikinci bölümde Attila İlhan'ın sanata, dolayısıyla roman sanatına bakışı belirtildikten sonra, romanlarında kullanmış olduğu kimi roman tekniklerine yer verilmektedir. Bu teknikler genel olarak iç monolog, diyalog (genellikle okuyucuyu met-

ne dâhil eden), montaj, edebî alıntı, leitmotiv, bireyin iç dünyasında yaşamış olduğu karmaşayı vurgulamak ve bu karmaşayı açığa çıkarmak için kullanılan bilinç akımı tekniği şeklinde toplanabilir. Bu tekniklerin Attila İlhan romancılığına katkısını ve sanatçının bu teknikleri kullandığı temel amaçlar, romanlardan alıntılanan dayanak niteliğindeki çeşitli pasajlarla belirtilmektedir.

"Romanlarda Anlatım Biçimleri" başlıklı bölüme gelindiğinde yazarın kullanmış olduğu kimi anlatım biçimleri vurgulanmaktadır. Attila İlhan'ın romanlarında, kurguya daha geniş bir pencereden bakmaya imkân sağlayan hâkim bakış açısı ve yazar anlatıcı gibi çeşitli anlatım tekniklerini özellikle kullanmış olduğu belirtilmektedir. Ayrıca Attila İlhan romanlarında mekân ile insan arasında kurulan mutlak bir bağdan söz eden Özher, mekân ile insan arasındaki bağın, daha sonraları ulusal bir boyuta taşınmakla mekân unsurunun kültürel bir bellek ögesi olarak kullanmış olmasına dikkatleri çekmektedir.

"Romanlarda Anlatım Yöntemleri"ne gelindiğinde İlhan romanlarının anlatım yöntemleri bağlamında sahip olduğu en karakteristik özelliğin, Marksizm literatürünün temel kavramlarından '*diyalektik*'i barındırıyor olması belirtilmektedir. Aynı zamanda Dr. Sema Özher, Attila İlhan'ın gerçeklik duygusunu artırmak için, yaşanan iki farklı olayı iç içe vermiş olduğu tespitine ulaşmaktadır. Bunların yanı sıra insan-şeyya arasındaki ilişkiden, zaman unsurunun önemini vurgulamak amacıyla romanların çeşitli bölümlerinin ay ya da gün adlarıyla başlamasından bahsedilerek anlatım yöntemlerine ait tespitler kuvvetlendirilmektedir.

"Romanlarda Söz Dizimi" adlı son bölümde Dr. Sema Özher'in, Attila İlhan'ın romanlarında betimlemeye önem verdiği ve bu önemin şair kimliğinden ileri geldiği şeklindeki tespiti, romanların ilk sayfalarından alınan 100 sözcük üzerinden yapılan çeşitli istatistiksel verilerle desteklenmekte ve bu verilerin dö-kümü yüzdelik ifadelerle belirtilmektedir.

Romancı Yönüyle Attila İlhan başlıklı bu hacimli çalışmada kullanılan "Kaynakça"nın çok geniş bir kapsamı ihtiva ettiği görülmektedir. "Kaynakça" da kendi içinde, kullanılan kaynakların niteliklerine göre alt başlıklara ayrılmaktadır. "Kaynakça"ya ait bu alt başlıklar; Attila İlhan'ın Kendi Kitapları, Attila İlhan'la İlgili Tezler, Makale ve Söyleşiler ve Genel Kaynaklar şeklinde bir sıra izlemektedir.

"Roman Teorisi/Kuramı" çerçevesinde, bu çalışma için başvuru alan teorik eserler "Genel Kaynaklar" başlığı altında verilmektedir. *Romancı Yönüyle Attila İlhan* adlı eserin muhteva bakımından ve yapılan tespitlerin çapı itibarıyla bu denli hacimli ve yetkin olmasında, bu başlık altında referans gösterilen yerli ve yabancı teorik / kuramsal eserlerin payı büyüktür. Dr. Sema Özher bu

bağlamda roman, roman teorisi ve metin tahlilleri üzerine çalışan Şerif Aktaş, Gürsel Aytaç, Murat Belge, İnci Enginün, Mehmet Kaplan, Jale Parla gibi yerli araştırmacıların yanı sıra; Mihail Bakhtin, Roland Barthes, Terry Eagleton, E. M. Forster, Milan Kundera, Philip Stevick, Tzvetan Todorov, Michel Foucault, Sigmund Freud, Soren Kierkegaard gibi Batılı psikolog, sosyolog, felsefeci, roman sanatı ve roman teorisi üzerine çalışmalar yapan teorisyenlere yer vermiştir. "Kaynakça"nın özellikle bu kısmı, eserin kuramsal bağlamda çok güçlü bir yapıya sahip olmasına imkân sağlayıp boyutlarını ve evrenini çok daha geniş bir kapsama ulaştırmıştır.

Sonuç olarak edebiyatımızın birçok dalında kalem oynatan ve bunu çok yetkin bir biçimde yapan, modern edebiyatımızın çok önemli temsilcilerinden olan Attila İlhan'ın romancı yönü ile ilgili özenli ve titiz çalışmanın bir ürünü olan bu hacimli eserin; gerek Türk romanı, gerekse de Attila İlhan romancılığı üzerine bilimsel çalışmalar yapacak olan araştırmacıların başvuracakları temel kaynaklardan biri olma özelliğini taşıdığı kanaatindeyiz.

*Emir Ali Çevirme**

* Kocaeli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Mezunu.